

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОГО ГОЛОСУ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО АКТОРА

Гринь Л. О.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри акторської майстерності
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-8580-044X
l-grin@ukr.net*

Ткаленко К. О.

*студентка
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-2025-8290
tkalenkokarina37@gmail.com*

Ключові слова: вокальний голос, майбутній актор, процес професійної підготовки, формування вокально-технічних навичок.

Проблема вдосконалення якості професійного навчання майбутнього актора музично-драматичного театру, яка характеризується орієнтацією на підвищення рівня його вокальної майстерності, стає актуальною для дослідників. Система національної освіти в Україні ставить перед сучасними вищими навчальними закладами завдання повсякчасного підвищення рівня професійної підготовки до поліфункціональної діяльності духовного та загального культурного розвитку особистості майбутніх акторів музично-драматичного театру. Сьогодні надзвичайно гостро постає питання професійного формування актора музично-драматичного театру, який повинен утілювати навички як акторської гри на сцені, так і створення й розкриття вокально-сценічного образу. Специфіка педагогічного спрямування вокального навчання у вищих навчальних закладах вимагає володіння науково-теоретичною базою знань із вокальної педагогіки, усвідомлення процесу звукоутворення та високого рівня вокально-технічного комплексу вмінь та навичок. Наукове і методичне забезпечення фахової підготовки зумовлює високий рівень готовності та креативного підходу студента до виконання професійних функцій у майбутній діяльності актора музично-драматичного театру. Науко-методичний комплекс навчального процесу містить структурно-функціональну модель вокальної підготовки майбутнього актора музично-драматичного театру, педагогічні умови, методику використання вокального мистецтва в професійній підготовці майбутнього актора. Метою статті є розкриття методики формування вокального голосу в процесі професійної підготовки майбутнього актора. Визначено, що процес підготовки має проходити трьома етапами: діагностично-прогнозувальним, базовим та усвідомлено-реалізаційним. Досліджено, що методика формування вокального голосу майбутнього актора проходить поетапно і забезпечується застосуванням різноманітних форм (індивідуальне заняття, майстер-клас, ансамблевий та сольний виступи, участь у творчих заходах) і методів (пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, ситуація творчого пошуку), які дають ефективні результати. Проаналізовано, що під час процесу професійної підготовки відбувається формування вокальної майстерності, що передбачає:

володіння теоретичними знаннями з вокального мистецтва, вокальною технікою співу; застосування засобів художньої виразності вокального мистецтва; керування емоційно-чуттєвим станом під час вокального виконавства. Отже, виходячи з того, що вокальне мистецтво є складовим елементом, який визначає характер, процес та результат усіх напрямів діяльності актора музично-драматичного театру, у статті доведено, що підготовка студентів повинна базуватися на науково-методичному забезпеченні процесу навчання.

METHODS OF VOCAL VOICE FORMATION IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE ACTOR

Grin L. O.

*Ph.D. in Pedagogic Sciences,
Associate Professor at the Department of Performing Arts
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8580-044X
l-grin@ukr.net*

Tkalenko K. O.

*Student
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2025-8290\
tkalenkokarina37@gmail.com*

Key words: *vocal voice, future actor, process of professional training, formation of vocal and technical skills.*

The problem of improving the quality of professional training of the future actor of music and drama theater, which is characterized by a focus on improving the level of their vocal skills, becomes relevant in the field of research. The system of national education in Ukraine challenges modern institutions of higher education to continuously improve their level of professional training for the multifunctional activity of the spiritual and general cultural development of the personality of the future actors of music and drama theater. Nowadays, the issue of professional formation of the actor of music and drama theater, who should embody the skills of both acting on the stage and creating and disclosing of the vocal-stage image, is extremely acute. The specificity of the pedagogical direction of vocal training in higher educational institutions requires the possession of the scientific and theoretical base of knowledge on vocal pedagogy, awareness of the process of sound formation and a high level of vocal and technical skills. Scientific and methodical ensuring of professional training results in a high level of readiness and creative approach to perform professional functions in the future activity of the actor of music and drama theater. The scientific and methodical complex of the educational process contains a structural and functional model of vocal training of the future actor of music and drama theater, pedagogical conditions, methodology of use of vocal art in the professional training of the future actor. The purpose of the article is to reveal the method of vocal voice formation in the training of the future actor. It is determined that the training process should proceed in three stages: diagnostic-predictive, basic and conscious-implementation. The method of vocal voice formation of the future actor is studied in stages and is ensured by the use of various forms (individual activity, master class,

ensemble and solo performance, participation in creative events) and methods (explanatory-illustrative, reproductive, creative search situation), which produce effective results. It analyzes that the formation of vocal skills occurs in the process of professional training, which implies: possession of theoretical knowledge of vocal art, vocal technique of singing; application of artistic expressiveness of vocal art; management of emotional-sensual state during vocal performance. In conclusion, considering that vocal art is a component element that determines the character, the process and the result of all activity directions of the actor of music and drama theater, the article proves that the training of students should be based on scientific-methodical ensuring for the educational process.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції у дослідженнях вокальної підготовки майбутніх спеціалістів спрямовані на вдосконалення змісту вокального навчання у вищій та застосування системного підходу до навчально-виховного процесу, зокрема розроблення цілісного системно-методичного комплексу. Система національної освіти в Україні ставить перед сучасними вищими навчальними закладами завдання повсякчасного підвищення рівня професійної підготовки до поліфункціональної діяльності духовного та загального культурного розвитку особистості майбутніх акторів музично-драматичного театру. Методичний досвід педагогів-практиків акумулюється в пошукову творчість і здатний завдяки професійної інтуїції стати основною рушійною силою прогресу в освітній сфері діяльності, що відображено в теоретичних дослідженнях. Сьогодні в теорії та практиці вищої педагогічної освіти нагромаджено значний досвід, який став підґрунтям у розробленні проблеми підготовки майбутнього актора музично-драматичного театру. Історичні аспекти розвитку вокального мистецтва та вокального виконавства досліджено в музичній педагогіці (В. Антонюк, В. Багадуров та ін.). У центрі уваги науковців перебувають питання щодо вокальної методики (Д. Аспелунд, Д. Євтушенко, А. Зданович, А. Менабені та ін.); розвитку української вокальної педагогіки (В. Антонюк, Б. Гнидь, М. Жижкович та ін.); акустичних особливостей процесу голосоутворення (Л. Работнов, Р. Юссон та ін.); гігієни співацького голосу (А. Єгоров, Ф. Заседатєлев, Д. Люш та ін.); вокальної підготовки майбутніх педагогів-музикантів (І. Гадалова, О. Маруфенко, А. Менабені, О. Мороз, О. Рудницька, Ю. Юцевич та ін.) [3].

Однак проблеми підготовки акторів музично-драматичного театру засобами вокального мистецтва, насамперед щодо формування вокального голосу майбутнього актора, недостатньо розкриваються в наукових педагогічних доробках. Специфіка педагогічного спрямування вокального навчання у вищих навчальних закладах вимагає високого рівня вокально-технічного комплексу

вмінь та навичок, усвідомлення закономірностей процесу голосоутворення, володіння науково-теоретичною базою знань з проблеми використання вокального мистецтва у професійній підготовці актора музично-драматичного театру.

Мета статті. Розкриття методики формування вокального голосу в процесі професійної підготовки майбутнього актора, яка проходить поетапно і забезпечується застосуванням різноманітних форм і методів, які дають ефективні результати.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні надзвичайно гостро постає питання професійного формування актора музично-драматичного театру, який повинен утілювати навички як акторської гри на сцені, так і створення й розкриття вокально-сценічного образу. Специфіка педагогічного спрямування вокального навчання у вищих навчальних закладах вимагає володіння науково-теоретичною базою знань із вокальної педагогіки, усвідомлення процесу звукоутворення та високого рівня вокально-технічного комплексу вмінь та навичок.

Навчальний процес, який спрямований на результат – формування вокальної майстерності майбутнього фахівця до застосування вокального мистецтва в професійній діяльності актора-вокаліста, – можна поділити на певні етапи: I етап – діагностично-прогностувальний (I семестр 1-го курсу), II етап – базовий (з 2-го по 4-й курси), III етап – усвідомлено-реалізаційний (4–5-й курси). Ці етапи мають причинно-наслідкові зв'язки та взаємопов'язані між собою. Розглянемо їх.

Діагностично-прогностувальний етап підготовки майбутніх акторів реалізовується на 1-му курсі навчання протягом I семестру. Основним його завданням є визначення вокального потенціалу студента, його музичних та художньо-виконавських здібностей і можливостей, рівня вокальних умінь та навичок, а також зацікавлення студентів у здобутті професії актора-співака.

Під час початкового ознайомлення з голосом студента, крім визначення типу та якостей голосу,

також з'ясовується його музичний та вокальний потенціал. Із цією метою викладач визначає: чи володіє студент вокально-технічним «інстинктом» (повторення нескладної мелодії на слух); якою мірою проявляється в нього вокально-технічна гнучкість голосового апарату для практичного виконання тих або інших поставлених перед ним завдань щодо рухливості голосу, зміни сили звуку, широкої наспівності; інтенсивність реакцій студента на гармонічні, мелодичні й ритмічні особливості музики. Подібні реакції проявляються шляхом запам'ятовування нескладної мелодії з тією або іншою швидкістю й точністю, відтворення голосом різних за ступенем складності мелодійних і ритмічних послідовностей та сполучень, виявлення вміння глибоко і вдумливо слухати й відчувати музику, з хорошим смаком виконувати її, виявляючи розуміння її суті. Для цього використовуються вправи для розвитку ритмічно-слухової пам'яті.

Протягом I семестру на підставі діагностичного прогнозування складається індивідуальний план розвитку вокального голосу та формування вокальної майстерності на кожного студента індивідуально. За цим планом студенти також оволодівають загальнопрофесійними знаннями: основами музичної грамоти, теоретичними знаннями з вокальної підготовки.

Головним механізмом роботи на діагностично-прогнозувальному етапі є застосування самоконтролю та самоаналізу студента у формуванні м'язової рефлекторної пам'яті через запропоновані навчальні вокальні вправи. Усі дефекти співу, як правило, мають набутий характер, пов'язаний із неправильним звукотворенням (окрім вродженої патології). Тому початковий етап вокальних вправ передбачає прийом релаксації для можливості виконання наступного конкретного завдання. У «вокальній педагогіці» такі вправи трансформуються в навчальну одиницю, спрямовану на звільнення голосоутворювальної системи від напруження, скутості та будь-яких інших перешкод, що заважають природі звукоутворення.

Наступним кроком на шляху формування вокального голосу як складника вокальної майстерності є використання на перших двох курсах співу *вокалізів*. Вокаліз – це музичний твір для голосу без тексту від 16 до 32 тактів, який написаний із метою відпрацювання певних вокально-технічних навичок або для концертного виконання. Навчальні вокалізи застосовуються як важливий перехідний матеріал від вправ до творів із текстом. Відсутність слова дає можливість зосередити увагу студента на музичній виразності вокального твору. Наявність тих чи інших вокально-технічних елементів дає змогу вибрати вокалізи відповідно до тих завдань, які стоять перед ним [1].

Розучування вокалізів необхідно проводити з називанням нот (сольфеджіо). Практично перевірено, що коли студент вивчає той чи інший твір сольфеджіо (вокаліз, пісню, романс), то в нього активно працює та розвивається пам'ять: зорова, інтонаційна (слухова), м'язова, артикуляційна. У цьому разі м'язова та артикуляційна пам'ять поєднані між собою та мають функцію внутрішнього (гортанного) відчуття. Наприклад, викладач пояснює та показує (співом), як потрібно виконувати звук «ре» другої октави – увияти собі, як звучить цей звук, прослухавши його на інструменті, подвійно сказати приголосну «р-р», відкрити верхні зуби (зробити посмішку). Усе це, звичайно, зрозумілі прийоми для виконання, але в кожного студента різна фізіологія та всі ці процеси (внутрішні відчуття) проходять по-різному.

Завданнями другого, *базового*, етапу підготовки майбутніх акторів-вокалістів повинні бути: корекція індивідуального плану розвитку вокального голосу студента (відповідно до результатів першого етапу навчання), персональний підбір спеціальних вправ, вокалізів, вокальних творів; практичне застосування дисциплін «Музична грамота», «Гра на музичному інструменті» на заняттях з дисципліни «Вокал»; оволодіння теоретичними знаннями, насамперед із теорії вокалу, методики вокального виконання.

На базовому етапі відбувається процес інтеграції в професійну підготовку майбутнього актора спеціалізації «Сольний спів: академічний та естрадний» у навчально-виховний процес. Спеціалізація розрахована на два роки навчання: IV курс, рівень підготовки – бакалаврський та I курс, рівень підготовки – магістерський. Завданнями курсу спеціалізації на цьому етапі є: максимальний розвиток вокально-технічних та розкриття виконавських здібностей студента; опанування студентами практичних способів впливу на голосовий апарат із метою організації його правильної функції; вивчення основних понять із теорії вокальної педагогіки; оволодіння технологіями використання засобів виразності вокального мистецтва у професійній підготовці актора. Оволодіння цими знаннями проходить у процесі вивчення таких дисциплін: «Постановка голосу», «Теорія вокальної педагогіки», «Сольфеджіо». Поряд із відпрацюванням здобутих умінь під час діагностично-прогнозувального етапу студенти здобувають такі вміння: застосування у вокальних творах різноманітних штрихів (акцентів, філірування звуку, portamento), динамічних відтінків (pp, sf, mp, mf, diminuendo, crescendo); використання різних видів характеру звуковедення (legato, staccato, non legato); застосування музичного та гармонійного слуху в ході роботи над художнім образом вокального твору; використання різного

виду емоцій (радість, печаль, страждання, сподівання, гнів, закоханість), сценічних жестів, рухів, хореографічних елементів для розкриття художнього образу.

Успішне навчання співу неможливе без активності студента, тобто вольового, цілеспрямованого й свідомого виконання тих дій, які необхідні для оволодіння вокально-технічними навичками. Розвитку високої активності сприяє самостійна навчальна діяльність. К. Ушинський зауважив, що самостійна діяльність стосується всіх психічних функцій людини: уваги, пам'яті, уяви, мислення, почуттів, волі, і тому особистість володіє величезними ресурсами для розвитку в собі активності й самостійності [4]. Це враховується в системі всієї вокальної підготовки акторів-вокалістів, адже процес індивідуального навчання у вокальному класі залежить не лише від вокальних даних студента, а й від його індивідуальних схильностей до учіння взагалі та рівня особистої культури зокрема. Залежно від підготовки й розвитку спеціальних здібностей темп засвоєння навчальної програми та рівень знань у студентів різні. А це означає, що ефективність і результативність педагогічного процесу залежить від урахування конкретних індивідуальних особливостей особистості студента та застосування ним алгоритмів самостійної роботи.

Велике значення для розвитку вокального голосу має музичний слух виконавця, насамперед координація вокального голосу та органів слуху. Інколи студент має гарний голос, але не може ним керувати, часто детонує. У цьому разі ми маємо наслідок – відсутність координації між вокальним голосом та слухом. Детонація виникає переважно з таких причин: недостатній вокальний досвід студента; під час публічних виступів хвилювання порушує нормальну роботу емоційного стану виконавця. У кожному конкретному випадку існують свої методи подолання цього недоліку, але ми застосовуємо у своїй роботі такі рекомендації:

- вокальні вправи для розспівування повинні бути полегшеними (виконання одного звука декілька разів різними складами);

- вокальний твір не повинен мати великий діапазон (бажано октаву);

- на початковому етапі роботи над твором характер звуковедення вокального твору визначається *non legato*;

- студент повинен постійно аналізувати проспіваний матеріал, обговорювати з викладачем виконані звуки та порівнювати з правильним виконанням, граючи на інструменті.

Робота над координацією між голосом та слухом – це довготривалий процес, який вимагає від студента великих зусиль та терпіння, здійснюється під постійним контролем викла-

дача, самоконтролю студента та спеціально підібраних вправ.

На третьому, *усвідомлено-реалізаційному*, етапі проводиться робота над свідомим узагальненням сформованих умінь та навичок студента, формуванням жанрових особливостей вокального твору, стилевих особливостей композиторської школи. Завдяки системному й послідовному процесу вокальної підготовки (три етапи) студенти під час особистого виконавства на усвідомлено-реалізаційному етапі вже не звертають увагу на відпрацювання тієї чи іншої вокальної навички, цей процес у них відбувається автоматично. У центрі уваги на цьому етапі є вирішення завдання у цілому: розкриття художнього образу вокального твору шляхом перевтілення; донесення жанрових особливостей музичного твору; відтворення стилю певного автора або композиторської школи, епохи. Наприклад, виконання сучасного романсу або пісні з кінофільму відрізняється у звукових характеристиках вокального співу від виконання арії з оперети: у першому варіанті вокальний звук не такий гучний, не такий насичений тембральним забарвленням, аніж у другому. Виконання вокального твору композитора В. Моцарта відрізняється якостями вокального голосу (тембр голосу більш витончений, важлива технічність голосу), застосуванням різноманітних вокальних штрихів, дрібних мелізмів (трелів, форшлагів, групетто), що надають звучанню голосу легкості, граціозності; використанням динамічних відтінків. Усе це характерно для австрійської композиторської школи та епохи класицизму (арії з опер «Весілля Фігаро», «Чарівна флейта» В. Моцарта). А для виконання вокального твору композиторів російської вокальної школи епохи романтизму (П. Чайковський, С. Рахманінов) притаманне більш емоційне виконання твору (тембр голосу насичений різними барвами звуку, які утворюються завдяки розкриттю внутрішнього емоційного стану героя, образу вокального твору); значну роль відіграє акомпанемент твору, який не лише доповнює вокальну партію як у композиторів-класиків, а й стає самостійною партією у розкритті художнього образу (ускладнена гармонія), що привносить у загальне сприйняття поліфонічне звучання (романси М. Римського-Корсакова, П. Чайковського, С. Рахманінова) [6].

Отже, на усвідомлено-реалізаційному етапі ми можемо говорити про сформованість вокальної майстерності майбутніх акторів, що передбачає: володіння теоретичними знаннями з вокального мистецтва, вокальною технікою співу; застосування засобів художньої виразності вокального мистецтва; керування емоційно-чуттєвим станом під час вокального виконавства.

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Таким чином, нами визначено, що процес вокальної підготовки має проходити трьома етапами: діагностично-прогностувальним, базовим та усвідомлено-реалізаційним. Досліджено, що методика формування вокального голосу майбутнього актора забезпечується застосуванням різноманітних форм (індивідуальне заняття, майстер-клас, ансамблевий та сольний виступи, участь у творчих заходах) і методів (пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, ситуація творчого пошуку), які дають ефективні результати. Проаналізовано, що під час процесу професійної підготовки відбувається формування вокальної майстерності, що передбачає: володіння теоретичними знаннями з вокаль-

ного мистецтва, вокальною технікою співу; застосування засобів художньої виразності вокального мистецтва; керування емоційно-чуттєвим станом під час вокального виконавства. Отже, виходячи з того, що вокальне мистецтво є складовим елементом, який визначає характер, процес та результат усіх напрямів діяльності актора музично-драматичного театру, у статті доведено, що підготовка студентів повинна базуватися на науково-методичному забезпеченні процесу навчання.

Дослідження не вичерпує усієї сукупності проблем, пов'язаних із вокальною підготовкою майбутніх акторів у системі професійної освіти. Зокрема, подальшого дослідження потребують питання використання комплексної методики вокальної підготовки майбутніх акторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів) : підручник. Київ : Віпол, 2007. 174 с.
2. Євтушенко Д. Г. Роздуми про голос. Нотатки педагога-вокаліста. Київ : Музична Україна, 1979. 92 с.
3. Локарева Г. В., Гринь Л. О. Вокальне мистецтво в професійній підготовці актора музично-драматичного театру: теорія та практика : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2011. 304 с.
4. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навчальний посібник. Київ : КНУКіМ, 2006. 188 с.
5. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
6. Юцевич Ю. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу : навчально-методичний посібник. Київ : ІЗМН, 1998. 160 с.

REFERENCES

1. Antoniuk, V. H. Vokalna pedahohika (solnyi spiv) : pidruchnyk. Kyiv, Vipol, 2007. 174 s.
2. Yevtushenko, D. H. Rozdumy pro holos / Notatky pedahoha-vokalista. Kyiv, Muzychna Ukraina, 1979. 92 s.
3. Lokarieva, H. V., Hryn, L. O. Vokalne mystetstvo v profesiinii pidhotovtsi aktora muzychno-dramatychnoho teatru: teoriia ta praktyka. Monohrafiia. Zaporizhzhia, ZNU, 2011. 304 s.
4. Oleksiuk, O. M. Muzychna pedahohika: navchalnyi posibnyk. Kyiv, KNUKiM, 2006. 188 s.
5. Padalka, H. M. Pedahohika mystetstva (Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin). Kyiv, Osvita Ukrainy, 2008. 274 s.
6. Yutsevych, Yu. Teoriia i metodyka formuvannia ta rozvytku spivatskoho holosu : navch.-metod. posibnyk dlia vykladachiv ta studentiv mystetskykh navchalnykh zakladiv, uchyteliv shkil riznoho typu. Kyiv : IZMN, 1998. 160 s.